

**Електронна бібліотека
видань історичного факультету
Харківського університету**

Лантух І. В. Постаць куркуля за радянськими критеріями 20-х років // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць молодих вчених. – Харків, 1997. – С. 91 – 94.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництво

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський; А. О. Баскакова

потребления элементарных геометрических форм. Взаимоувязывая их между собой и наполняя определенным смыслом, мастер таким образом “сообщает” необходимую информацию зрителю.

Опираясь на метод лингвистической интерпретации архитектурного языка, Дюран разработал свою систему комбинаторного композирования, превратив историю в материал для будущего “словаря архитектуры”.

Лантух І. В.

(ХДУ)

Постать куркуля за радянськими критеріями 20-х років

Відомо, що соціальна структура радянського суспільства складалася з робітників, селян та інтелігенції, які по своїй природі були неоднорідними. Зокрема, селянство складалося з різних прошарків. Радянська історіографія розглядала його з позиції *triage* (тріаж, розподіл на три частини). Це бідняки, середняки та куркулі. Щодо останньої категорії, кого вважати кукулями, були різні точки зору. Але Радянська енциклопедія історії України дала офіційне значення куркуля - “це капіталістичні підприємці в землеробстві, земельні власники, орендарі, сільські скупщики та лихварі, які одержують доходи від експлуатації найманої робочої сили” [1, с. 536-537].

Голова союзного уряду О.І.Риков в доповіді на XIV Московській партконференції в 1925 р. (нагадаємо, що це був “апогей” непу) казав, що радянська практика виробила “обов’язковість існування” в кожному селі “свого куркуля”. Були явища такі, що в маленьких бідних селах, де куркуля і в помині не було, на сходах вирішували з метою найбільш зручних для всіх селян “зносин” місцевою владою, “ходити в куркулях... по черзі”. “Ходити в куркулях” - значало виконувати цілу низку обов’язків: привезти агітатора, привезти радянську владу”, дати їй житло, нагодувати і таке інше [2, 1925 г., 9 декабріа].

В тому ж 1925 р. О.І. Риков один із розділів своєї доповіді про завдання роботи на селі назвав: "Що таке бідняк, середняк і куркуль?". Насамперед зауважив, що у багатьох заплутані поняття про них. Якщо порівняти, наприклад нашого середняка-селянина з бідняком-селянином Бельгії, то виявиться, що бельгійський бідняк за нашою кваліфікацією опиниться поміщиком. Критерієм за яким підходили до визначення бідняка, середняка і куркуля, був створений під час великої злиденності селян. До бідних селян, нагадав О.І. Риков зараховували тільки тих селян, у яких не було коня, реманенту, нічого не було, а все їх господарство зосереджувалося в межах їх хат [2, 1925 г., 21 лютого].

Тоді ж О.І. Риков підкреслив, що критерій виміру бідняцьких, середняцьких господарств потрібно збільшити в декілька разів і до куркулів зараховувати не тих селян, які багато отримують від землі, а тих селян, які багаті отримують від експлуатації інших селян [2, 1925 г., 21 лютого].

Секретар ЦК РКП(б) В.М. Молотов у своїй доповіді на пленумі ЦК "чергові завдання економічної політики партії у зв'язку з господарськими потребами села" також зробив спеціальний розділ "Про відношення до куркулів". Він, зокрема, наголосив, що не кожний селянин, який наймає робітника під польових робіт, є куркулем. Не підходить також визначення "куркуля" як лише тих селян на селі. Як зауважив В.М. Молотов, "нам не стільки потрібно гоняти куркулів за визначенням "куркуля", скільки за тим, щоб надати правильне визначення, з селян ні в якому разі не повинні відносити до "куркуля". Цей партійний доповідь 1925 р. казав, що "неприпустимо зараховувати до куркулів середняка і старшого культурного селянина, щодо яких партія проводить лінію підтримки господарського розвитку" [2, 1925 г., 9 травня].

Існуюча література з цієї проблеми свідчить, що дослідники "не помітили" виступу В.В. Куйбишева про обстеження діяльності ЦСУ, яке перебільшено вже в 1925 р. роль куркуля. Виявилось, що до куркулів ЦСУ віднесло селян, у яких було 4-6 десятин землі і серед яких майже 4% селян зовсім не мали коня, а 66,4% мали одного коня. В цій самій "куркульській" групі селян (з точки зору ЦСУ) одну корову мали 46% селян, а дві корови - 39%.

На 100 господарств цієї групи молотарки мали лише 2,2%, коней - 1,7%, робітників тільки 1,7% цієї групи, а оренду землі застосовували 8,1% [2, 1925 г., 12 грудня].

Цікаво, що В.В. Куйбишев після такого аналізу роботи ЦСУ зробив висновок: "На підставі даних ЦСУ не можна розбивати на соціально-економічні запування, не можна робити політичних висновків" [2, 1925 г., 12 декабля].

До речі, щодо методики роботи ЦСУ. Як підкреслив той же В.В. Куйбишев, ЦУ зверталось до зовсім неприпустимих засобів у своїх "пошуках" середняка інших груп селянства: визначало середняка, наприклад, шляхом пересічної статистичної цифри. Бралася в певному районі середня кількість землі на одне господарство, скажемо 4-6 десятин. Виходило, що це і є середняк. Такий метод є верх економічної нісенітності.

І, нарешті, В.В. Куйбишев закінчив свою доповідь таким висновком: так запувати і таким чином давати партії і державі матеріал для керівництва всім народним господарством зовсім неприпустимо [2, 1925 г., 12 декабля].

Але подальший розвиток подій в країні свідчив, що ані ЦСУ, ані офіційна пропаганда не змінили своїх підходів до визначення куркуля. Наприкінці 1928 т. О.І. Риков підкреслював, що "сьогоді в куркулі зараховують тих, у кого є радіоприймач. Якщо за це зараховують в куркулі, то за швацьку машину, або грамофон можна зарахувати і в поміщики. Майже з відчаєм О.І. Риков заявляв, що не можливо боротися за культуру на селі, зараховуючи до куркулів селян, які за загальної миски і дерев'яної ложки перейшли до металевих ложок [2, 1928 г., 5 декабля].

Відомий вчений-аграрій О.В. Чаянов на підставі аналізу величезного статистичного матеріалу, зібраного експедиціями Інституту сільськогосподарської економіки, встановив шість основних соціальних типів селянських господарств: перший - класичне куркульське господарство, де прибутки лежать у торгових обігах, лихварському кредиту. Другий - господарства, які постійно і у великій кількості використовують найману працю з метою уникання від її використання підприємницького прибутку. Далі йшли три групи середняцьких, тобто трудових господарств, які відрізнялися різним ступенем економічної сили, але побудованих в основному на власній праці. І, нарешті, пролетарські господарства, головним джерелом прибутків яких був продаж своєї робочої сили [3, с. 29-30].

В своїй праці О.В. Чаянов зробив, на наш погляд, виключно чітке визначення куркуля. Основною ознакою його є "існування найманої праці, до якої

звертаються не з метою допомоги своїй праці, а як бази для отримання нетрудових прибутків, а також існування кабальної оренди і лихварського кредиту [3, с. 3].

Але практика "розкуркулення", що проводилася під час суцільної колективізації, свідчила, що при визначенні і "пошуках" куркуля виходили зовсім з інших критеріїв, які досить чітко відбилися, за допомогою офіційної пропаганди, у свідомості пересічного громадянина. Зокрема, московський журналіст, що проїхав в 1930 р. селами "нової" [колгоспної - І.Л.] України, зробив таке визначення куркуля: куркуль - це селянин, який має коня [4, с. 12]. Таке визначення краще за все свідчить про "ефективність" радянської пропаганди, яка "працювала" на створення постаті ворога радянського суспільства.

Саме таких селян, яких була переважна більшість, і "зробили" куркулями, тобто тими - хто був винний за всі негаразди в сільському господарстві і своєю чисельністю заступили досить невелику групу справжніх куркулів.

1. Радянська енциклопедія історії України.- К., 1970.- Т. 2.
2. Экономическая жизнь. Орган Совета Труда и Оборона РСФСР и СССР.
3. Чайнов А.В. Организация крестьянского хозяйства.- М., 1925.
4. Заславский Д. Тиха ль украинская ночь? (По селам новой Украины).

Л., 1931.

(Харківський державний інститут ку...

Питання історії середньовічного міста у працях медієвістів України кінця XIX- початку XX ст. (1880-1900)

Проблема середньовічного міста є однією з головних прикладів соціально-економічної історії середніх віків [II, с. 123]. Інтерес до цієї проблеми виявився у європейській медієвістиці ще наприкінці XVIII ст. У 80-90-х роках XIX ст. розпочався новий етап у розвитку урбаністики, коли прикладна історико-економічного напрямку спробували перенести суперечку про